

Умарбекова А.А.

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫН ЖАЗУУ МАДАНИЯТЫНА
ҮЙРӨТҮҮДӨ МУГАЛИМ МЕНЕН АТА-ЭНЕЛЕРДИН БИРДИКТҮҮ ИШ
АРАКЕТТЕРИ**

Умарбекова А.А.

**СОВМЕСТНАЯ РАБОТА УЧИТЕЛЯ И РОДИТЕЛЕЙ В ОБУЧЕНИИ ПИСЬМЕННОЙ
КУЛЬТУРЕ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ**

А.А. Umarbekova

**WORKING TOGETHER, TEACHERS AND PARENTS IN THE TEACHING OF
WRITING CULTURE IN PRIMARY SCHOOLS**

УДК 37: 370.182.6.

Макалада башталгыч класстын окуучуларын жазуу маданиятына үйрөтүүдө мугалим менен ата-энелердин бирдиктиги иш аракеттери каралды.

Негизги сөздөр: жазуу маданияты, мугалим менен ата-энелердин бирдиктүү иш аракеттери, жазуу ишин аткаруу боюнча методикалык сунуштар.

В статье рассматривается совместная работа учителя и родителей в обучении письменной культуре учеников начальных классов.

Ключевые слова: письменная культура, совместная работа учителя с родителями, методические рекомендации по выполнению письменной работы

This article deals with the joint work of teachers and parents in the teaching of writing culture in primary schools.

Key words: written culture, collaboration with parents, teacher guidelines for implementation of the writing work.

Жазуу маданияты- окуучулардын сулуу, катасыз, таза жана ылдам жазуусун талап кылат, тактап айтканда жазууга коюлуучу бардык талаптардын жыйындысы жазуу маданияты болуп эсептелет. Ошону менен бирге жазуу маданияты адамдын жалпы маданиятуулугунан кабар берет. Андыктан мектеп окуучусу мектеп босогосун аттаган биринчи күндөн тартып эле, анын жазуу маданиятына көбүл буруу негизги максаттардын бири.

Бул маселе жөнүндө окумуштуу С.Рысбаев жазуу маданиятына коюлган талаптарды төмөнкү тартипте белгилеген.

- Жазуунун тазалыгы, кооздугу, сулуулугу.
- Тамга элементтеринин туура сакталышы.
- Тамгалардын бири-бири менен туура жалганып уланышы.
- Тез жазуу.
- Тамгалардын бир ык менен жантайынкы, жумуру тартылып, бирдей чөбүктө, аралыктары иреттүү орун алышы.
- Фонетикалык, грамматикалык, пунктуациялык жана стилдик каталардын кетирилбегендиги.
- Тексттин ички тематикалык-композициялык табиятына жараша абзацтарды туура сактоо.

• Текстке ат коюуда анын ички мазмунуна дал келиши [3]

Башталгыч класстын окуучуларынын жазуу маданиятын калыптандырууда мугалим менен ата-энелердин биргелешкен иш аракеттери жогорудагы талаптарды эске алуу менен жүргүзүлөт. Себеби, баланын алгачкы жазуу көндүмдөрү үй-бүлөдө башталып, ал мектепке киргенден тартып мугалимдин жана ата-эненин жардамы менен калыптанат. Андыктан, ата-энелерге баланын жазуу иштерин уюштуруу, аларга методикалык жактан жардам берүү боюнча педагогикалык билимдерди мугалим бере алат.

Жазуу ыгына үйрөтүү 1- класстан баштап жүргүзүлөт. Бала биринчи класска бара электе эле жазуу ыгына үйдөн үйрөнүп баштайт.

Өзүнө тааныш эмес жаңы тамгаларды жазганды үйрөнүп жаткан бала анын формасын туура келтирип жазууну, дептердин сызыгына туура жайгаштырууну билүү керек. Алгач жазуу элементтерине таандык болгон сызыкчаларды жаздырып көндүрүү талапка ылайык келет. Болбосо, ата-энелердин көпчүлүгү балдарды жаздырып үйрөтүүдө китептеги печаттык тамгаларды көчүртүп же өз алдынча тамгалардын жазуу элементин карабастан эле жазып үйрөткөн учурлар көп кездешет. Мындай иш аракеттер туура эмес, себеби балдар алгачкы өздөштүргөн «өздүк орфографиялык эрежелеринин» чегинен чыга албай кыйналышат.

Жазуу ишинде ата-энелер жазуунун техникасына жана гигиенасына таандык болгон бир катар эрежелерди билүүсү тийиш: мектепте партага туура олтуруу, колду туура коюу, калемсапты туура кармоо, дептерди туура пайдалана билүү. Мына ушулардын бардыгы бала үчүн али көнүмүш адатка айлана элек учур. Андыктан жазуунун графикалык түзүлүшүн калыптандыруу тикеден-тике кыймыл машыгуусуна байланыштуу. Мында мугалим ата-энелер үчүн үйдөн баланын жазуу иштерин аткарууда төмөнкүлөргө көңүл буруусун белгилейт:

-Жазуу ишин аткаруу үчүн балага шарт түзүү (атайын баланын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык стол жана отургучту тандап коюу).

-Баланы столго туура отургузуунун эрежесин унутпаңыз: эки бутту түз, денени түз кармоо менен бирге, стол менен көкүрөктүн ортосундагы аралык баланын муштуму өткөндөй абалда болсун, жазуу учурунда башты сол жакты көздөй бир аз кыйгач кармоо керек. Эки кол тең столдун үстүндө турат, сол колдун чыканагы столдун кырынан бир аз ашып тургудай болсун.

- Калемсапты туура кармоонун эрежеси: Балага эң алгачкы жолу калемсапты туура кармоону ата- эне үйрөтүүсү зарыл. Калемсап үч манжа менен кармалып, тагыраак айтканда, бармак жана ортон менен кармалып, сөөмөй үстү жагынан бош гана кысып тураарын көрсөткүлө. Ал эми аты жок менен чыпалак ортонго ыкташып, алаканды көздөй ийилип тураарын да байкоого алышат.

-Дептерди колдонуунун да эрежеси бар.Столдун үстүндө ачылып коюлган дептердин төмөнкү сол бурчу баланын көкүрөгүнө тушташ келгендей болсун, башкача айтканда жантайыңкы абалда. Бала дептердин бетиндеги сызыктарга көңүл бурсун.

-Жазууда тамгалардын өлчөмүн эске алуу да окуучулардын туура жазуусун камсыз кылат. Баш жана кичине тамгаларды жазуу үлгү дептериндегидей болушу талапка жооп берет, башкача айтканда 1-класста тамгалардын жазылыш өлчөмү төмөндөгүдөй болууга тийиш: баш тамганын бийиктиги 8 мм., кичине тамганын бийиктиги 4 мм.; 2-3-4- класстарда чоң жол сызыктуу дептерге жазгандыктан, кичине тамгалардын өлчөмү 3 мм., чоң тамганын өлчөмү 7мм. ден ашпоосу керек. Тамгалар солдон оңду көздөй жантайыңкы жазылышы зарыл.

Жазууга үйрөтүүнүн алгачкы мезгилинде ата-энелер баланын ар бир кыймылын толук текшерип, тамгалардын туура жазылышын карап турса жакшы натыйжа алууга болот. Баарыбызга белгилүү болгондой мектеп жашына чейинки баланын көңүл буруусу чектелүү, андыктан ал убакытты да эске алуусу зарыл. Жазып жаткан мезгилде бир катар булчуңдар, колдун, ийиндин жана дененин жогорку бөлүгүнүн бардык булчуңдары иштегендиктен, балада эмоциялык чымыркануу пайда болот.Анын колунун манжалары уюп, жазып жаткан тамгасы мугалимдин көрсөткөн үлгүсүнө окшобой, улам кийинки жазган тамга өзгөрүлүп отурат.Бул учурда ата-эне баланын колунун кыймылына көз салып, жазылган үлгүнү карап жазуу керектигин эскертип турат. Кээде баланын колун өз колу менен кармап, анын жазышына жардам берет.

Тамгаларды улаштырып жазуу аркылуу, бүтүндөй муунду, сөздү толук жазууга адаттандыруу керек. Анткени тамгаларды бөлөк-бөлөк жазууга үйрөтүп, андан кийин гана улап жазганга үйрөтө турган болсок, анда биз каалаган жакшы жазуу келип чыкпайт.

Мына ушундай иш аракеттер үйдөн ата-энелер тарабынан эске алынып, баланын жазуу ишин

аткарып жаткан мезгилде контролго алынып турушу керек.

Баланын жазуусунун сапатына көңүл бурууда ата-эненин милдети:

Биринчиден бала үчүн жакшы жуга турган бир түрдөгү калемсапты жана жакшы сапаттагы дептерди тандап берүү.

Экинчиден-Алиппе боюнча жазуу үлгү дептери менен баланы жаздырып көндүрүү, андагы тамгалардын элементине өзгөчө көңүл буруп, туура жазууга машыктыруу.

Жазуу ишинин тазалыгына да көңүл буруу. Бала жазуу ишин аткараарда, анын колун таза жуугузуп, андан кийин гана ишти баштоого көндүрүү. Булгабай таза жазууга көнүктүрүү, өчүргүч, замазка колдонтуп же булганган жерди кагаз менен клейлеп коюууга тыюу салуу. Мындай иш аракеттер жазуу маданиятынын сапатынын төмөндөшүнө жол берет.

Тамгаларды бири-бирине туура жалгап жазууга көнүктүрүп, жазуу ылдамдыгын калыптандыруу. Алгач кыска бир же эки мундуу сөздөрдү жаздырып көндүрүү. Бала жазган сөздөрдөгү катаны өзү тапсын, эгерде катасын таба албаса жардамдашуу.

Сапаттуу, сулуу жазууну чексиз эле эскерте бербестен, баланын жазууга аң- сезимдүү мамиле жасоосуна жетишүү.

Баланын жакшы сулуу жазылган дептерлерин анын сабак даярдоочу столунун полкасына коюп коюу. Анын жазуудагы ийгилигин келген конокторго мактап көрсөтүү. Аларды үлгү катары пайдалануу.

Окуучунун жазуу ылдамдыгы да, окуу ылдамдыгындай эле өтө маанилүү. Жазуу ыгын өздөштүрүү баланын окуу ыгы менен тыгыз байланыштуу. Бала окуганды кеч өздөштүрсө, жазууга машыгуу да ал үчүн ошончолук кыйын, себеби бала окуунун алгачкы учурунда эле тамганы таанып, окуу менен катар муундарды сөздөрдү да көчүрүп жазып үйрөнүшөт. Мугалим балдарды жазууга үйрөтүүдө тыбыштык талдоо жана жыйноо (анализ-синтез) көнүгүүлөрүн жүргүзүп келет. Тыбыштык талдоо жана жыйноо көнүгүүлөрүн ата-энелер да жүргүзсө болот: кесме тамгалар аркылуу сөз куроо, сөздү муунга,муунду тыбыштарга ажыратуу жана кайрадан тыбыштардан муун, муундан сөз түзүү. Бул учурда балдар сөздүн канча тамгадан тургандыгын аныктап, аны муунга бөлүп жазып үйрөнөт. Үйдөн ата-энелер сөздөрдү муундап созуп айтып, балдарды да ичтен муун боюнча айтып жазууну үйрөтсө, алар жазып жаткан учурда сөздөгү ар бир тыбыштын алган ордун тартиби менен аң-сезимдүү түрдө аныктай алат. Натыйжада тамгаларды таштап же алмаштырып жазуудан оолак болушат. Демек биринчи класстын окуучуларын сөздөрдү муун боюнча үн чыгарып жазууга үйрөтүү зарыл.

Мугалим жана ата-энелер балдарды жазууга үйрөтүүдө тамгалардын белгилүү формаларын бекем сактоого, аларды аң сезимдүүлүк менен өздөштү-

рүүгө үйрөтсө жана тамгалардын кошулуштарын туура жазууну талап кылганда гана окуучулардын жазуусунда туура эмес жазуу, айрыкча тамгалардын бири-бирине окшошуп калганына жол берилбейт. Дагы бир эскерте кетүүчү нерсе биринчи класстын окуучуларын басымсыз жазууга үйрөтүү. Эгерде мектептен мугалим доскага жазып жаткан мезгилде басым менен жазып көрсөтсө же үйдөн ата-эне балага басым менен жазып үйрөтсө бала да ошого ык алат. Ал калемсапты бекем басып, аны манжалары менен катуу кысып кармап жазат. Бул учурда биринчиден баланын колунун манжалары талып, күч менен басып жазгандыктан алаканы тердеп, көп күч жумшалат. Экинчиден, жазуу каллиграфиясы бузулат.

Балдар окуунун алгачкы күнүнөн баштап эле жантик жазуунун ыгына үйрөтүлөт. Жантик жазуу ыгына көнүктүрүүдө мугалим дептерге же доскага «жантик сызык» жөнүндө түшүнүк берет. Ал эң мурда жантик таякчаны, андан кийин анын жанына тик таякчаны сызып, алардын кайсынысы жантик таякча экендигин көрсөтөт. Ошондой эле бир нече таякчаны онго, бир нече таякчаны солго карай жантайтып сызып, алардын кайсынысы биздин жазуу ишибизге туура келээрин балдардын өздөрүнө талдатат.

Жантик жазууга көнүктүрүүдө, дептердин партага туура коюлушуна байланыштуу б.а. дептер партага жантик абалда коюлууга тийиш.

Бала китептен муундап туура окуганга жетише алса, анда ал сөздү жазып жатканда да ичинен тамганы муундап, талдап жаза алат. Мугалим муундап окутуунун ыкмасын ата-энелерге үйрөтүү менен, алардан баланы муундап окутуп, муундап жаздырууну талап кылат. Жазуу иштерин аткарууда кеп ишкердигинин дагы бир түрү-угуу жардамга келет. Туура угуу менен жазуу, угуп жазуу ишкердигин өркүндөтөт. Ал бара-бара тез жазууну камсыз кылат. Окуу ылдамдыгы сыяктуу эле, жазуу ылдамдыгы да маанилүү. Жазуу ылдамдыгына жетишүү үчүн биринчи класстан тартып эле ритмдик жазууга машыктыруу зарыл. Ритмдик ыкмада мугалим оркестрдин дирижеру сыяктуу колуна калемсапты кармап, тамгаларды абада үзгүлтүккө учуратпай улаштырып, жалгаштырып жазып көргөзөт. Бул кыймылды окуучулар да абада жазып, колдорун машыктыргандан кийин гана дептерге жазышат. Бул ыкманы үйдөн ата-энелер да колдонсо болот[2].

Башталгыч класстын окуучуларынын окуу ылдамдыгын аныктагандай эле, жазуу ылдамдыгын С.Рысбаев түрдүү тамганын жазылыш ыгы жана жазылуу убакыты түрдүүчө болгонуна ылайык, бир

тамганын, бир сөздүн, бир сүйлөмдүн жана бир бүтүн текстин жазылуу ылдамдыгын анализдеп, башталгыч класстын окуучуларынын 1 минутадагы жазуу ылдамдыгын аныктаган: 1-класс -5-10 тамга (2 сөз); 2-класс -15 тамга (3 сөз); 3-класс -30 тамга (5 сөз); 4-класс -40 тамга (8 сөз) [1].

Окуучуларды тез жазууга үйрөтүү менен мугалим окуучуну жазып жаткан сөзүнүн маанисин түшүнүп, негизинен көңүл коюп угууга жана туура жазууга машыктырат. Ошол эле учурда жай жазган окуучу мугалимдин окуп жаткан текстин угууга жетишпей, шашып сөздөрдү калтырып, жазган сөзүнүн тууралыгын текшере албай калат. Андыктан мындай окуучулардын тез, туура жазуусуна жетишүү үчүн үйдөн ата- энелердин жардамы керек. Мугалим ата-энелер менен тыгыз байланышта иш алып барууда, ата- энелерге тез жазуу иштери боюнча методикалык сунуштарды берсе болот. Ал үчүн төмөндөгүдөй типтеги тапшырмалар үйдөн аткарылышы керек:

- кенже мектеп окуучуларынын манжаларынын ийкемдүүлүгүн өнүктүрүү үчүн пластилинден ар түрдүү фигураларды жасатуу, түстүү карандаштар менен сүрөт тарттырып, аны боотуу;

- эрте менен бүткүл тулку бойго жана колдун муундары үчүн көнүгүүлөрдү жасатуу;

- үйдөн окуу китептериндеги сөздөрдү баланын жаш, жекече өзгөчөлүгүнө жараша тандап жаздыруу;

- алгач жөнөкөй сөздөрдү жаздырып, акырындап улам татаалыраак сөздөрдү жаздыруу зарыл;

- китептеги тексттерди көчүртүп жаздыруу, аларды жазып жаткан учурда жазуунун сулуулугуна, тазалыгына, катасыздыгына көңүл буруу;

- үйдө өз алдынча убакытты өлчөп алып, текстти ылдам темпте көчүрүп жазууга жатыктыруу.

Мугалимдин жана ата-эненин биргелешкен иш аракетинин натыйжасында балдардын тез жазуу боюнча машыгууларынын жыйынтыгы ар бир чейрек сайын чыгарылып, аны менен окуучулар жана ата-энелер таанышып турушат.

Адабияттар:

1. Рысбаев С., Абдухамидова Б., Касымгелдиева М. Башталгыч класстарда кыргыз тилинен жат жазуу жумуштарын жүргүзүүнүн технологияларын өркүндөтүү [Текст]/Рысбаев С., – Б. «Гүлчынар», 2007.
2. Рысбекова Б. Алиппени окутуунун методикалык көрсөтмөлөрү [Текст] /Рысбекова Б.- Ф., «Мектеп», 1983.
3. Рысбаев С. Жазуу маданияты деген эмне? Же аны жазуу ылдамдыгы жана жазуу узактыгы маселесин чечүүдө кандайча эске алууга болот? [Текст] / Рысбаев С., - Кутбилим 1-ноябрь, 2008-ж.

Рецензент: к.п.н. Раева М.Т.